

Адміністративне право

УДК 347.95

Яковенко Антон Володимирович

аспірант кафедри адміністративного і кримінального права

Юридичного факультету

Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара

Яковенко Антон Владимирович

аспирант кафедры административного и уголовного права

Юридического факультета

Днепропетровского национального университета имени Олеся Гончара

Yakovenko Anton

Postgraduate Student of Department of

Administrative and Criminal of Law Faculty of the

Oles Honchar Dnipropetrovsk National University

**ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ НАЦІОНАЛЬНИХ СУДІВ, ЯК ЗАСІБ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ГРОМАДЯН ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ
ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ
ИСПОЛНЕНИЕ РЕШЕНИЙ НАЦИОНАЛЬНЫХ СУДОВ, КАК
СРЕДСТВО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРАВ ГРАЖДАН С ПРИМЕНЕНИЕМ
ПРАКТИКИ ЕВРОПЕЙСКОГО СУДА
EXECUTION OF DECISIONS OF NATIONAL COURTS AS A WAY OF
ENSURING RIGHTS OF CITIZENS USING THE PRACTICE
EUROPEAN COURT**

Анотація. Наукова стаття присвячена адміністративно - правовому аспекту питань щодо позиції Європейського суду з прав людини щодо виконання рішень судів в Україні. Досліджувалися рішення Європейського суду з прав людини щодо приведення до виконання судових рішень що не

виконуються в Україні, та особливості адміністративно-правових відносини, які виникають в даній сфері.

Досліджується питання, щодо застосування національними судами практики Європейського суду під час вирішення справ та прийняття процесуальних рішень. Що безперечно надасть можливість національним судам, розглядаючи справу, застосовувати, або Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод, або практику суду ЄСПТЛ виходячи з конкретної справи.

Ключові слова: процесуальний порядок, законодавство, порядок розгляду справ, виконання судових рішень.

Анотація. Научная статья посвящена административно - правовому аспекту вопроса о позиции Европейского суда по правам человека по исполнению решений судов в Украине. Исследовались решение Европейского суда по правам человека по приведению в исполнение судебных решений, которые не исполняются, и особенности административно-правовых отношениях, которые возникают в данной сфере.

Исследуется вопрос по применению национальными судами практики Европейского суда при решении дел и принятия процессуальных решений. Бесспорно позволит национальным судам, рассматривая дело, применять или Конвенцию о защите прав человека и основных свобод, или практику суда ЕСПТЛ исходя из конкретного дела.

Ключевые слова: процессуальный порядок, законодательство, порядок рассмотрения дел, исполнения судебных решений.

Summary. The scientific article is devoted to the administrative - legal aspect of the issue of the human rights position of the European Court for failure court decisions in Ukraine. We investigated the decision of the European Court of Human Rights in the enforcement of judicial decisions, and administrative features of legal relations that arise in this area.

The question of the application by national courts of the practice of the European Court in dealing with cases and the adoption of procedural decisions is being examined. That will undoubtedly enable national courts, when considering the case, to apply, either the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms or the practice of the Court on the basis of a specific case.

Key words: *procedure, legislation, proceedings, execution of court decisions.*

Постановка проблеми. Дана тематика є надзвичайно актуальною. Забезпечення своєчасного і належного виконання судових рішень є однією з найбільш загальних проблем у сфері судочинства, які потребують невідкладного вирішення. Саме це питання порушується в більшості скарг проти України, що надходять до Європейського суду з прав людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням адміністративного судочинства значну увагу приділяли такі вчені як С. Шевчук [8; 151], Л. Луць [9], Б. Малишев [10], Р. Мельник [11], Н. Пархоменко [12], Ю. Попова [13]. Нові тенденції відображені у працях В. Авер'янова, А. Селіванова, В. Стефанюка, Ю. Педько та ін.

Метою даної статті є висвітлення питань щодо позиції Європейського суду з прав людини щодо невиконання рішень суддів в Україні та бездіяльності посадових осіб суду в Україні, в частині правомірного винесення рішення суду, та об'єктивного розгляду справ.

Досягнення цієї мети передбачає вирішення таких **завдань**:

- вивчення особливостей питань щодо позиції Європейського суду з прав людини щодо невиконання рішень суддів в Україні;
- пошук науково-обґрунтованих пропозицій та механізмів щодо покращення законодавства.

Виклад основного матеріалу. Ст. 55 Конституції України проголошує право особи на судовий захист прав і свобод, в тому числі право на оскарження до суду незаконних дій і рішень органів державної влади і місцевого самоврядування, а також їх посадових осіб [1].

Відповідно до Резолюції Парламентської Асамблеї Ради Європи 1787 (2011) від 26 січня 2011 року «Виконання рішень Європейського суду з прав людини», існування основних системних недоліків, які викликають велику кількість повторюваних висновків щодо порушення Конвенції, пов'язані, зокрема, із хронічним невиконанням рішень національних судів.

Керуючись практикою Європейського суду з прав людини, відзначимо, що виконання судових рішень розглядається як невід'ємна частина судового розгляду в розумінні статті 6 Конвенції.

У відповідність цьому Україною зроблені певні кроки. На виконання Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» прийнято Наказ Міністерства юстиції України «Про здійснення експертизи нормативно-правових актів, на які поширюється вимога державної реєстрації, на відповідність Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод» від 15.08.2006 № 68/5 [6]. До цього Наказу прийнято також Методичні рекомендації щодо здійснення експертизи нормативно-правових актів (їх проектів) на відповідність Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод.

І, звичайно, самі органи виконавчої влади мають посідати активну позицію в стеженні за тим, чи можуть вони в межах своєї компетенції забезпечити належний захист гарантованих Конвенцією прав. У разі виникнення конфлікту між нормативними положеннями, що визначають діяльність таких органів, і положеннями Конвенції у світлі практики суду вони мають удаватися до заходів, за яких конфлікти вирішувалися б на користь прав людини, звертаючись до вищих органів чи висуваючи

пропозиції щодо вдосконалення нормативної бази їхньої діяльності з метою поліпшення захисту прав людини.

Судам відведено ключову роль у забезпеченні ефективного захисту прав, гарантованих Конвенцією. Саме суди та прирівняні до них інституції вважаються, як правило, тими ефективними засобами захисту на національному рівні, до яких, за Конвенцією, потрібно звертатися за захистом своїх прав, перш ніж шукати підтримку в ЄСПЛ. Водночас є ситуації, коли навіть звернення до судових органів не може вважатися ефективним у зв'язку з відсутністю в суду компетенції дієво відновити або захистити права особи на національному рівні (справи «Войтенко проти України» та «Єфименко проти України») чи коли звернення до національних судів не дає бажаного результату і Європейський суд доходить висновку, що заявник ужив достатньо заходів для захисту своїх прав на національному рівні, але вони в його конкретній ситуації виявилися неефективними, де суд відхилив попередні зауваження уряду про невичерпання заявником національних засобів правового захисту, визнавши, що заявник достатньо оскаржував рішення правоохоронних органів про відмову в порушенні кримінальної справи та про закриття кримінальної справи.

Щороку збільшується кількість прикладів застосування національними судами практики Європейського суду під час вирішення справ чи прийняття процесуальних рішень. Питання: як має вчинити національний суд, якщо, розглядаючи справу, він установлює наявність конфлікту між положеннями закону та положеннями Конвенції чи практики суду? Відповідь: застосовувати Конвенцію.

Крім того, національним судам найважливіше ознайомитися безпосередньо з текстами рішень Європейського суду, оскільки, вирішуючи питання про виправданість втручання органів виконавчої влади в певні права людини, гарантовані Конвенцією, суди мають знати, як саме після них

це питання, можливо, розглядатиме Європейський суд. Наприклад, ст.ст. 8–12 Конвенції містять схожі положення, що визначають, за яких умов держава може втрутитись або обмежити певні права та свободи. У зв'язку з цим Європейський суд розробив певні стандарти, за якими він передусім визначає, чи було втручання в право особи. Давши позитивну відповідь на це запитання, Суд визначає, чи було втручання, передбачене законом. Значення має публічність нормативного акта, що розглядається, та передбачуваність і чіткість його положень. Якщо Суд установить, що такий нормативний акт не був доступним (публічним) чи передбачуваним, він може знайти порушення Конвенції на цій підставі. Якщо Суд не бачить проблем щодо нормативного акта й установить його доступність, він переходить до вирішення наступного питання: чи переслідувало втручання законну мету? Наприклад, ст. 10 Конвенції, що гарантує свободу вираження поглядів, дає підстави для обмеження цієї свободи «в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для охорони порядку або запобігання злочинам, для охорони здоров'я або моралі, для захисту репутації або прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету й безсторонності суду». Як правило, проблеми часто постають у разі нечіткого розуміння конвенційних положень щодо свободи розсуду. Після цього Суд переходить до питання, яке, як показує аналіз, є складним для національних правозастосовних органів: чи було втручання у право заявника необхідним у демократичному суспільстві та пропорційним законним цілям, які воно переслідувало? Вирішуючи це питання, Суд докладно аналізує відповідну ситуацію. У справах за ст. 10 Конвенції він, наприклад, уважно вивчає різні факти, в тому числі висловлювання, які використовували засоби масової інформації, висвітлюючи події чи характеристики певних осіб, а також зважає на те, який зміст такі висловлювання мають у політичному, морально-етичному чи іншому

контексті цієї країни, який суспільний інтерес становить висвітлювана тема тощо.

Тому, щоб відповісти на це запитання під час розгляду конкретної справи, національному судді необхідно знати принципи, розроблені в практиці Суду, і заглибитися в аналіз ситуацій у справах, розглянутих Судом, щоб відчутти межу між виправданим і невиправданим втручанням у право особи.

Національні суди, незважаючи на свою незалежність, є однією з гілок влади, а це означає, що винесені ними рішення є діями органів держави. І. Лукашук зазначив: «Незалежність судової влади – це принцип конституційного права, який визначає її взаємодію з іншими гілками влади. Інакше кажучи, йдеться про внутрішньодержавний розподіл компетенції. Відповідно до принципу міжнародної відповідальності, держава не може посилатися на своє внутрішнє право з тим, щоб уникнути відповідальності за міжнародним правом. У міжнародних відносинах держава виступає як єдиний суб'єкт і несе відповідальність за діяльність усіх своїх органів» [5, с. 120]. Отже, незалежність судових органів не перешкоджає суду знаходити порушення гарантованих Конвенцією прав та інших зобов'язань держави за Конвенцією. Щодо останнього положення, йдеться, зокрема, про обов'язок держави не перешкоджати заявникові в ефективному здійсненні його права на звернення до суду (ст. 34 Конвенції), а також про її обов'язок створити всі необхідні умови для ефективного здійснення судом розслідування по справі, коли постає така необхідність (ст. 38 Конвенції).

Висновки з даного дослідження і перспектива подальшого розвитку у даному напрямку. Є чимало рішень Суду щодо України, де саме дії судових органів визнавалися такими, що призводили до порушення гарантованих Конвенцією прав на справедливий судовий розгляд та інших прав. Зазначимо, зокрема, деякі з них:

- право на доступ до суду за ст. 6 (ретроактивне застосування нового терміну на касаційне оскарження в цивільних справах – «Мельник проти України», заява № 23436/03, рішення від 28.03.2006);
- право на справедливий судовий розгляд за ст. 6 Конвенції (ігнорування національними судами важливого аргументу заявниці щодо неконституційності положення закону, яким визначався розмір її пенсії, – «Проніна проти України», заява № 63566/00, рішення від 18.07.2006);
- право на судовий розгляд упродовж розумного строку за ст. 6 Конвенції («Єфименко проти України», заява № 55870/00, рішення від 18.07.2006 й багато інших);
- право на розгляд справи судом, установленим законом, за ст. 6 Конвенції (прийняття Верховним Судом України рішення, на яке той не був уповноважений за Господарським процесуальним кодексом України, – «Сокурєнко та Стригун проти України», заяви № № 29458/04 та 29465/04, рішення від 20.07.2006);
- право на розгляд справи незалежним і безстороннім судом за ст. 6 Конвенції («Белуха проти України», заява № 33949/02, рішення від 09.11.2006).

Цей неповний перелік рішень суду показує, що національним судам належить не тільки ефективно захищати людину, а й самим діяти в такий спосіб, щоб не порушувати права, гарантовані Конвенцією.

Вирішення цієї проблеми забезпечить не лише зменшення надходження справ до Європейського суду та виплати компенсацій за його рішеннями з державного бюджету України, а й підвищить рівень судового захисту прав осіб, зростання рівня довіри громадян як до судової системи, так і до державної влади в цілому.

Література

1. Конституція України зі змінами від 01 січня 2005 року / Відомості Верховної Ради України від 23.07.1996 - 1996 г., № 30. - Ст. 141.
2. Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4.11.1950 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_004
3. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>
4. Резолюції Парламентської Асамблеї Ради Європи 1787 (2011) від 26.01.2011 «Виконання рішень Європейського суду з прав людини» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz/docs/1188_rez_1787.htm
5. Лукашук И.И. Право международной ответственности / И.И. Лукашук. – М. : Волтерс Клувер, 2004. – 432 с.
6. Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 20 березня 2006 року– Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>
7. Наказ Міністерства юстиції України «Про здійснення експертизи нормативно-правових актів, на які поширюється вимога державної реєстрації, на відповідність Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод» від 15.08.2006 № 68/5 – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/>
8. Шевчук С.В. Загальнотеоретичні проблеми нормативності актів судової влади : дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень» / С.В. Шевчук ; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2008. – 374 с.

9. Луць Л.А. Перспективи становлення судового прецеденту як джерела права України / Л.А. Луць // Вісник Центру суддівських студій. – 2006. – № 6. – С. 10–15.
10. Малишев Б.В. Судовий прецедент у правовій системі Англії : [монографія] / Б.В. Малишев. – К. : Праксіс, 2008. – 344 с.
11. Международный конкурс среди лучших юридических стартапов – Hill Justice Accelerator [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bca.education/legal-tech-mezhdunarodnyj-konkurs-sredi-luchshih>
12. Панов М.І. Точність правових норм як необхідна умова якості правотворення / М.І. Панов // Юридична техніка: доктринальні основи та проблеми викладання : тези доповідей та повідомлень учасників науково-практичної конференції (м. Харків, 30 вересня – 1 жовтня 2015 р.).
13. Полторацький проти України : Рішення Європейського суду з прав людини від 29 квітня 2003 р. № 38812/97 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/974_838.

References

1. The Constitution of Ukraine, as amended on January 1, 2005 / Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine from July 23, 1996 - 1996, No. 30. - Art. 141
2. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of 4 November 1950 [Electronic Resource]. - Mode of access: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_004
3. Law of Ukraine "On the Judiciary and Status of Judges" dated June 2, 2016, No. 1402-VIII [Electronic resource]. - Mode of access: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>
4. Resolutions of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe 1787 (2011) of January 26, 2011 "Implementation of the decisions of the

- European Court of Human Rights" [Electronic resource]. - Access mode: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz/docs/1188_rez_1787.htm
5. Lukashuk I.I. The right of international responsibility / I.I. Lukashuk - M.: Walters Clouver, 2004. - 432 pp.
 6. The Law of Ukraine "On the implementation of the decisions and application of the practice of the European Court of Human Rights" of March 20, 2006 - Access mode: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>
 7. Order of the Ministry of Justice of Ukraine "On conducting an examination of normative legal acts subject to the requirement of state registration for compliance with the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms" dated August 15, 2006 No. 68/5. Mode of access: <http://zakon5.rada.gov.ua/legis/show/1402>
 8. Shevchuk S.V. General theoretical problems of normative acts of the judiciary: diss. ... doc. lawyer Sciences: special 12.00.01 "Theory and history of state and law; the history of political and legal doctrines" / S.V. Shevchuk; National Law Academy of Ukraine named after. Yaroslav the Wise. - Kh., 2008. - 374 pp.
 9. Luts L.A. Prospects for the formation of a judicial precedent as a source of law of Ukraine / L.A. Lutz // Journal of the Center for Judicial Studies. – 2006.
 10. Malyshev B.V. Judicial precedent in the legal system of England: [monograph] / B.V. Malyshev - K.: Praxis, 2008. 344 c.
 11. International competition for the best legal startups - Hill Justice Accelerator [Electronic resource]. - Access mode: <http://bca.education/legal-tech-mezhdunarodnyj-konkurs-sredii-luchshih>
 12. Panov M.I. Accuracy of legal norms as a necessary condition for the quality of law-making / M.I. Panov // Legal technique: doctrinal basis and problems

of teaching: abstracts of reports and communications of participants of the scientific-practical conference (Kharkov, September 30 - October 1, 2015)

13. Poltoratsky V. Ukraine: Decision of the European Court of Human Rights dated April 29, 2003 No. 38812/97 [Electronic resource]. - Mode of access: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/974_838.